

تحلیل سیاسی هفته (۸۴) اجرای توافق حمص و پیامدهای آن

معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

دفتر: مطالعات سیاسی

شماره مسلسل: ۲۶۰۱۳۶۵۴

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۲/۲۷

مقدمه

حمص که در آوریل ۲۰۱۱ به تصرف گروه‌های تروریستی درآمد از جمله مهمترین کانون‌های بحران در سوریه بوده است. این شهر عملاً منبع تغذیه افراد مسلح در دیگر نقاط سوریه نیز بود. اما ارتش سوریه نهایتاً موفق شد این شهر را پس گرفته و شکست تاریخی سنگینی به جبهه حامیان غربی و عربی گروه‌های مسلح وارد کند. نیروهای دولت سوریه از چند ماه پیش گروه‌های مسلح را در بافت قدیمی شهر حمص تحت محاصره گرفتند و هرگونه راه ارتباطی و پشتیبانی آنان را قطع کردند تا روز به روز فشار بر آنها افزایش یابد. سرانجام افراد مسلح که پایان راه خود را نزدیک می‌دیدند، در ۶ می توافقی را پذیرفتند که به موجب آن ارتش سوریه توانست آنها را به بیرون از حمص انتقال داده و در حقیقت آنها را اخراج کند. تروریست‌ها متعهد شدند که هرگونه سلاح سنگین و نیمه‌سنگین و مهمات خود را کنار گذاشته و تنها با سلاح سبک و شخصی از حمص به سوی تللیسه (شهری میان حمص و حماه) خارج شوند. همچنین، ارتش سوریه عملیات آزادسازی ناحیه «جوبر» را آغاز کرده است. موفقیت دمشق در اجرایی سازی توافق حمص و اعاده وضعیت در این شهر، با توجه به حلقه‌های مختلف بازیگری در بحران سوریه، قطعاً پیامدهایی در سطوح مختلف داخلی و خارجی (منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای) به همراه خواهد داشت.

۱. پیامدهای داخلی

مهمترین حلقه‌های بازیگری بحران سوریه در داخل را حاکمیت و ارتش سوریه (با هدف بقای اسد و حفظ امنیت کشور) و نیز گروه‌های معارض سوری (با هدف سرنگونی اسد) تشکیل می‌دهند. بر این اساس، پیامدهای داخلی آزادسازی حمص را با توجه به نوع تأثیرپذیری هریک از این دو گروه در فضای حاکم می‌توان به شرح ذیل طبقه‌بندی کرد:

۱-۱. به ثمر رسیدن آشتی ملی: ایده انجام آشتی ملی در سوریه از اواسط سال ۲۰۱۲ مطرح شد و در همان زمان، وزارتخانه‌ای به همین نام در سوریه تشکیل شد. دولت سوریه همواره بر ضرورت نیل به آشتی و مصالحه ملی میان سوری‌ها، توسط سوری‌ها و برای آنها تأکید داشته و با مداخله قدرت‌های خارجی در امور این کشور مخالفت کرده است. اینک در پرتو پیشروی ارتش، روند آشتی و مصالحه موفق شده امنیت و ثبات را به برخی از مناطقی بازگرداند که زمانی شاهد درگیری‌های خونین بوده است. در واقع به موازات تلاش نیروهای ارتش سوریه برای کسب پیروزی‌ها و موفقیت‌های جدید در عرصه میدانی، وزارت آشتی ملی سوریه نیز فعالیت‌های خود را افزایش داده است. برنامه‌های سازمان‌یافته‌ای بین ارتش و وزارت آشتی ملی تدارک یافت که اوج آن در آزادسازی حمص مشاهده می‌شود. محاصره این منطقه توسط ارتش و درگیری‌های شدید تروریست‌ها با هم منجر به این شد که همه طرف‌ها با پیشنهاد توافق حمص موافقت کنند. ناگفته پیداست که اعمال غیرانسانی تروریست‌ها باعث شده بسیاری از کسانی که سه سال پیش در سوریه مخالف بشار بودند، اینک به اشتباه محاسباتی خود پی برده و گفتگو را بهترین راه برای حل مسئله ببینند.

۱-۲. تعمیق شکاف و اختلاف میان گروه‌های مسلح: زمینه‌های اختلاف از همان آغاز بحران سوریه میان طرف‌های معارض وجود داشت، اما هدف واحدی که گروه‌های مسلح و حامیان عربی و غربی آنها در براندازی نظام سوریه پیگیری می‌کردند، مانع از

این می‌شد که اختلافات ظهور و بروز پیدا کند. از زمانی که پروژه براندازی اسد در سوریه به بن‌بست رسید و شکاف بین حامیان خارجی گروه‌های مسلح بروز کرد، به تدریج این اختلاف‌ها میان خود گروه‌های مسلح به‌خصوص میان لائیک‌های عضو ارتش موسوم به آزاد و تکفیری‌های عضو جبهه النصره وابسته به القاعده و گروه داعش گسترش یافت. چنانکه در جریان نشست ژنو ۲ این اختلافات به وضوح خودنمایی می‌کرد. با آزادسازی حمص این حلقه‌های بازیگری بیش از پیش از هم گسیخته و با مسجل شدن ثبات دولت بشار اسد و پیوند یافتن بقای آن به نتایج انتخابات، به بی‌اعتباری و ناکارآمدی استراتژی مبارزاتی خشونت‌آمیز گروه‌های مسلح منجر شد.

۱-۳. **تشویق مشارکت انتخاباتی:** آزادی حمص نشان داده که پایان بحران سوریه ممکن نیست مگر با کنار رفتن تروریست‌ها و تقویت آشتی ملی و آغاز گفتگوهای سوری - سوری. این امر می‌تواند شرایط را برای برگزاری یک انتخابات پرشور مهیا نماید و سرنوشت نهایی سوریه به دست ملت سوریه رقم بخورد. با کنترل ارتش بر حمص، انگیزه مشارکت عمومی در انتخابات ماه ژوئن به منظور تعیین سرنوشت خود افزایش خواهد یافت، زیرا جامعه ثبات نسبی در داخل و توان دستگاه‌های سیاسی و نظامی در کنترل اوضاع را باور کرده است.

۱-۴. **ابتکار عمل در مدیریت بحران توسط دولت:** دولت سوریه در فرآیند مدیریت بحران داخلی، موفق به تقویت انسجام خود و تضعیف توان نیروهای معارض شده است. در این روند، معاندین و معارضین آرام آرام در لایه‌هایی از سکون گرفتار آمده و با فرسایش قدرت آنها، دولت و ارتش زمینه‌های ابتکار عمل جهت مدیریت بحران را به دست می‌گیرند. اجرای توافق حمص که گروه‌های تروریستی را در وضعیت واکنشی و تبعی قرار داده است، تأییدی بر همین واقعیت است. حمص امتداد پیشروی‌های قبلی ارتش در شهرهای تحت تصرف شورشیان بوده که خود نقطه عطف و آغازی بر موفقیت‌های ارتش سوریه خواهد بود.

۲. پیامدهای خارجی

مهمترین حلقه‌های بازیگران خارجی در بحران سوریه بدین شرح می‌باشند: ایران، روسیه، حزب‌الله لبنان (طرفدار بقای اسد) در برابر آمریکا، رژیم صهیونیستی، فرانسه، انگلیس، عربستان، قطر، اردن، امارات، سلفی‌ها، وهابی‌ها، القاعده، مزدوران عربی و... (طرفدار سرنگونی اسد). در چنین شرایطی طبیعی است که موفقیت دولت سوریه در تداوم بقای خود و تحرکات موفق در شهرهای مختلف مانند حمص، پیامدهایی در محیط‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برای این بازیگران به همراه خواهد داشت.

۲-۱. **شکست راهبرد خاورمیانه‌ای آمریکا و رژیم صهیونیستی:** زمانی که بحران سوریه در سال ۲۰۱۱ آغاز شد، اشتباه استراتژیک آمریکا و رژیم اسرائیل آن بود که به امکان‌پذیری سقوط اسد ظرف دو ماه باور داشتند و بر همین اساس هم سه سال با تمام ظرفیت جنگیدند، ولی نهایتاً به این نتیجه رسیدند که بشار اسد قدرتمندتر از اپوزیسیون است، ده‌ها میلیارد دلار کمک مالی در اختیار اپوزیسیون و سپس گروه‌های مسلح قرار داده و فضای بین‌المللی را نیز به نفع آنها تغییر دادند، اما در نهایت نظاره‌گر بقای دولت سوریه و شخص اسد شدند. آزادسازی حمص نشان داد که به‌رغم بحران‌های فراوان، سیستم امنیتی سوریه نه تنها از هم نپاشید، بلکه دستگاه نظامی و امنیتی این کشور همچنان مقتدر و همراه با بشار اسد است. از سویی غرب متوجه شد که بخش عمده‌ای از سنی‌های سوریه طرف بشار اسد هستند و از سلفی‌ها، وحشت دارند. بنابراین، تمامی محاسبات آمریکا و رژیم صهیونیستی در فروپاشی دولت سوریه که مبنای راهبرد آتی آنها در خاورمیانه را تشکیل می‌داد، به زوال گرایید. به نظر می‌رسد ناکامی رژیم اسرائیل در این جریان مضاعف است. علیرغم همسویی استراتژیک این رژیم با اهداف و برنامه‌های متحدان غربی خود در خاورمیانه، صهیونیست‌ها دو دسته از اهداف خصمانه را در بحران سوریه تعقیب می‌کنند: نخست؛ رفتار خصمانه مستقیم (با

سوریه)، با هدف تضعیف یا سرنگونی یکی از دشمنان مهم و همجوار خود و دوم رفتار خصمانه غیرمستقیم (با ایران) به منظور تضعیف و فروپاشی جبهه مقاومت (ایران، سوریه، حزب... و حماس) در مناطق همجوار. بنابراین، پیروزی در حمص تنها محدود به عرصه میدانی سوریه نیست، بلکه افق این پیروزی خروج موفق سوریه از توطئه‌های آمریکایی - صهیونیستی است که با تمام توان در منطقه به اجرا درآمد. در واکنش به این موفقیت، واشنگتن اعطای امتیازهای مالی به ائتلاف معارضان سوریه را در آستانه برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در سوریه در دستور کار خود قرار داده است که این اقدام تنها با هدف اعمال فشار بیشتر بر دمشق و مانع تراشی در مقابل برگزاری این انتخابات و ادامه پیشروی‌های دولت سوریه صورت می‌گیرد.

۲-۲. تعمیق شکاف میان بازیگران منطقه‌ای مخالف دولت سوریه: پنج کشور ترکیه، عربستان، اردن، امارات و قطر از ابتدای بحران سوریه به شکل متحد و البته همسو با غرب، از مخالفان و افراد مسلح در سوریه حمایت کرده‌اند. انگیزه مداخلات مخرب این کشورها عمدتاً تغییر موازنه قوای منطقه‌ای به نفع خود و برقراری موازنه تهدید در برابر ایران از طریق صحنه بحران‌زده سوریه می‌باشد. حال با آزادسازی حمص که بیانگر موفقیت دولت سوریه در کنترل اوضاع در داخل و تصرف شهرها و در نتیجه نمایش توان اعاده ثبات به کشور است، محاسبات این کشورها در راستای موازنه‌سازی منطقه‌ای برهم‌خورده است. درگرفتن رقابت در مواضع اعلامی ترکیه و قطر در برابر عربستان و امارات نشان از تحولات منطقه‌ای با هدف تعریف صحنه‌ای جدید برای عملیاتی‌سازی الگوی موازنه قوای منطقه‌ای دارد.

۲-۳. تضعیف روند دخالت خارجی: با آزادسازی شهرهای سوریه از تصرف شبه‌نظامیان و اخراج آنها از مناطق بحران‌زده مانند حمص، دولت سوریه بیش از پیش عزم و اهتمام خود را به حل‌وفصل مناقشات داخلی نشان داده است. بنابراین، با تثبیت تدریجی اوضاع و تجلی گرایش عمومی جامعه که در انتخابات ماه ژوئن نهایی خواهد شد، بستر مداخله‌گری بازیگران خارجی نیز از بین خواهد رفت. مداخلات خارجی در بحران سوریه، بر دستمایه غیرمردمی بودن و ویژگی‌های ساختار سیاسی سوریه مبتنی بوده است و با تحولات اخیر و پیشرو، بی‌شک این ارکان مداخله‌گری رو به سستی بیشتر خواهد گذاشت.

۲-۴. شکست ائتلاف‌ها و ضدائتلاف‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ضدسوری: تشکیل ائتلاف و ضدائتلاف از راهبردهای کلان بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ضدسوری بوده که هدف ساقط‌سازی اسد را دنبال می‌کنند. ائتلاف قدرت‌های غربی با محوریت آمریکا و رژیم صهیونیستی و گسترش دایره ائتلاف با بازیگران منطقه‌ای در برابر سایر بازیگران منطقه‌ای (ایران و حزب... لبنان) و فرامنطقه‌ای (روسیه) حامی دولت سوریه در حکم ضدائتلاف بوده است. مهار و منزوی‌سازی ایران و حزب... از طریق صحنه بحران زده سوریه و همچنین به تعامل واداشتن روسیه و ایجاد بازدارندگی در برابر نزدیکی این دو گروه از غایات اصلی این ائتلاف‌سازی‌ها بوده است. با تحولات نظامی موفقیت‌آمیز دولت سوریه و با از بین رفتن فلسفه وجودی این ائتلاف‌ها، بحران کاربردی بر آنها حاکم شده و در نهایت، بازیگران آن به دنبال عرصه دیگری برای نیل به اهداف خود خواهند بود.

۲-۵. تقویت موضع و موقعیت بازیگران خارجی حامی دولت سوریه: ایران، حزب... لبنان و روسیه از مهمترین بازیگران حامی دولت بشاراسد در جریان اوج‌گیری بحران سوریه بوده‌اند. آنها بر عدم مداخله بازیگران خارجی در امور داخلی سوریه و ضرورت پایان دادن به حمایت‌ها سیاسی، مالی و لجستیکی، از تروریست‌ها تأکید داشته و از دولت مرکزی این کشور به رهبری بشار اسد به‌منظور برقرار ثبات و آرامش حمایت کرده‌اند. طبیعی است که بهبود موقعیت دولت اسد در بحران سوریه به‌طور مستقیم موضع بازیگران حامی آن را در برابر دولت‌های خارجی حامی تروریست‌ها تقویت خواهد کرد. در همین راستا آزادسازی حمص با توجه به موقعیت استراتژیک آن، که بر ابقای نظام سیاسی حاکم سوریه صحنه می‌گذارد، به تقویت مواضع منطقه‌ای و بین‌المللی ایران، روسیه و حزب... و فعال‌تر شدن آنها در پویش‌های منطقه‌ای منجر می‌شود.

نتیجه‌گیری

به‌رغم تمامی تلاش‌های بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، بحران سوریه به ساقط‌سازی دولت حاکم آن به رهبری بشار اسد منجر نشده است. اوضاع این کشور با اتکا به ابتکار عمل دولت به شرایط تثبیت اوضاع نزدیک می‌شود. آزادسازی حمص از آن جهت که این شهر دارای موقعیت استراتژیک بوده (و به همین دلیل از اولین متصرفات شبه‌نظامیان بود)، پیامدهای مهمی نه تنها برای سوریه، بلکه برای بازیگران سطوح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ذینفع و فعال در این کشور به همراه دارد. موفقیت دولت سوریه بر ناکامی مخالفان آن اعم از داخلی و خارجی و در رأس آنها آمریکا و رژیم صهیونیستی دلالت دارد. در مقابل، بازیگران حامی دولت سوریه که در رأس آنها ایران قرار دارد، با تقویت عمق استراتژیک، از قدرت مانور بالاتری نه تنها در صحنه سوریه، بلکه در پویش‌های منطقه‌ای نیز برخوردار خواهند شد.

